

JUHÁSZ BORBÁLA

Napasszonyok és Holdkisasszonyok*

„A mai magyar nők még a feudalizmusban élnek. Elnyomás alatt. Nekik mindenhol tökéletesen helyt kell állni. A füsthatáron dolgoznak testileg, lelkileg. Azért nincsenek nők a politikákban, mert férfiuralom van. A férfiak döntenek, és főleg a buta férfiak döntenek az okos nőkről. Az esélyegyenlőségre nevelést az iskolában, óvodában kell kezdeni. Bolondok lennének a férfiak kiadni a hatalmat a kezükből. A világ már csak ilyen.” (140.) Ez az idézet nem a feminista történészként ismert Pető Andrea tollából való, ő csak citálja egy 53 éves, egy gyerekes, elvált, katolikus, MIÉP-szavazó, politikailag aktív újságíró nő véleményét. Pető Andrea harmadik magyarul megjelent könyvében ugyanis korunk társadalmát vizsgálja a hazai konzervatív női politikusokkal, politizáló nőkkel készített interjúi alapján. Módszertana a szóbeli történelem (*oral history*) és a társadalmi nem (*gender*) kategóriájával dolgozó történelmi analízis ötvözéséből született, interdiszciplináris megközelítése egyszerre alkalmazza a fentiekén kívül a társadalomtörténet, a politológia, a pszichológia, a szociológia és a kulturális antropológia eredményeit is.

Míg a *Nőhistóriák. A politizáló magyar nők történetéből 1945–1951*¹ című könyvében a női civil és politikai szervezetek történetét dolgozta fel, a *Rajk Júlia*² címűben pedig egy történelmi fontosságú asszonysorsot festett elsősorban levéltári források alapján, a *Napasszonyok és Holdkisasszonyok* részben e kettő szellemi folytatása, illetve továbbgondolása. Ezúttal a forrásanyag huszonhárom, 2000-ben és 2001-ben készült

* PETŐ ANDREA: *Napasszonyok és Holdkisasszonyok. A mai magyar konzervatív női politizálás alaktana*. Balassi Kiadó, Budapest, 2003. 292 p.

¹ Seneca, Budapest, 1998.

² Balassi, Budapest, 2001.

narratív élettörténet-interjú, ahol a megkérdezettek közös nevezője nemük (nő) és politikai hovatartozásuk (jobboldali, azaz MDF-, FIDESZ-, Kiszgazda-, KDNP- vagy MIÉP-szavazó, aktivista, illetve párttag), valamint aktivitásuk volt (önkormányzati képviselő, a párt nőtagozatának vezetője vagy nőszervezetének tagja stb.). „Kik a mai Magyarországon a konzervatív nők, honnan jöttek és hogyan politizálnak? Ezek a kérdések jutottak eszembe, amikor 2000 őszén feltűnt nekem, hogy a konzervatív programmal létrejött nőszervezetek száma növekedésnek indult, míg ezzel egy időben a baloldali és liberális nőszervezetek száma csökkenni kezdet” – ír bevezetőjében motivációiról a szerző (9.). A konzervatív, férfiak uralta pártokban, illetve mozgalmakban megjelenő nőket osztja Pető két csoportba. Napasszony a „spirituális” (okkult) konzervatív, Holdkisasasszony az emancipált konzervatív nő. A felállított kategóriarendszerbe tartozók annak alapján különülnek el, hogy mit tartanak ideális társadalmi rendszernek, hogyan vélekednek a nők és a férfiak szerepéről a társadalomban, valamint a nők politikai szerepvállalásáról.

Pető a *feminista oral history* módszertanát alkalmazza avégből, hogy a fenti kérdésen kívül még egy sor másikra is választ kapjon. Az egyik alapvető paradoxon, hogy miként egyeztethető össze a politikailag aktív nő valósága a konzervatív világnézet nőképével, amely az anyaság normatív kultuszának jegyében a nőt a család magánszférájában látja kiteljesedni, s nem kérdőjelezi meg a férfi „felsőbbrendűségére” épült társadalmi rendet. (Vagyis egy nő inkább legyen egy férfi-politikus „háttér országa” otthon, mintsem maga politikus.) Az anyaság hangsúlyozása a női különbözőség elkülönült terét hozza létre, s ezáltal saját hatalmat ad a nők kezébe, ami bizonyos értelemben feministának nevezhető. Paradoxon rejlik a szerzőnek abban a módszertanilag érdekes tapasztalatában, miszerint az *oral history* hőskori módszertanának több alapeleme az ő esetében nem működött. A *szóbeli történelem* kialakulásakor ugyanis olyan, társadalmilag, politikailag vagy gazdaságilag marginalizált csoportokkal foglalkozott, amelyek az írott történelemből addig kimaradtak (munkásokkal, kisebbségekkel, nőkkel stb.), s az interjúkészítő együtt érzett az interjúalannyal, fő célja tapasztalatainak napvilágra hozása, ezáltal ügyének segítése volt. Jelen esetben azonban a szerző nem osztotta az interjúalanyok politikai céljait, s bár nő kérdezett nőt (a *feminista* jelző az *oral history* szó előtt többek között ezt takarja), két külön világból jöttek, más jelzőrendszerekkel. Ám éppen ez kényszerítette – saját bevallása szerint – a szerzőt a női politizálással kapcsolatos nézeteinek állandó megkérdőjelezésére.

A *Napasszonyok és Holdkisasszonyok* óriási (főleg angol, német és olasz nyelvű) szakirodalmi apparátusra épül, és ez a szerteágazó téma miatt nélkülözhetetlen is. Az interjúk nyersanyaga fejezetenként más és más szemszögből kerül görcső alá, és széles merítésű irodalom segíti az erősen elméleti, szintetizáló elemzést. Pető több fejezetben sok szempontból is úttörő módon foglal össze néhány, Magyarországon alig vizsgált kérdést. A konzervativizmust például a társadalmi nemek szempontjából vizsgálja, az *oral history* módszerét taglaló fejezet pedig a különböző narratív stratégiákat veszi sorra. Külön fejezetet szentel a feminizmus különböző áramlatainak, hiszen a konzervativizmus hagyományosan antifeminista (bár a magyar tájon gyakorlatilag minden mozgalom annak vallja magát), és ennek megértéséhez tisztában kell lennünk azzal, mit támad a feminizmusban. Pető Andrea ír a Szentszék nőpolitikájában „új” feminizmusként nevezett vallásos áramlatról, amely a nőnek a családban betöltött fontos szerepét, a gyerekeknevelés méltóságát, a közvetlen Isten–nő-kapcsolat keresését hangoztatja. Ezek mindegyike elhanyagolt kutatási terület Magyarországon.

Fontos az a két történeti témájú fejezet, amelyben a szerző a konzervatív magyar női politizálás (részben civil szervezeti) történetét írja le, illetve az, amelyben 1956 interjúból kibontakozó emlékezetét vizsgálja. Előbbi jól használható összefoglalója nemcsak a konzervatív nőmozgalom, hanem az egész magyar nőpolitika és nőmozgalom történetének. Az elemzéshez politológiai vizsgálat társul, azt a sokat feltett kérdést vizsgálva, miért nincs több nő a mai magyar politikában. A konzervatív nők 1956-emlékezetét az apa–leány-kapcsolaton keresztül vizsgálja, hiszen mindkettő kulcsfontosságú szerepet játszott az interjúalanyok politikai identitásának kialakulásában.

A nőpolitikáról, a diskurzusokban megmutatkozó különböző identitásokról (konzervatív, hívő, nő, politikus), valamint a Mária-kultuszról szóló fejezeteket tartom a könyv szívének. Ez az a központi rész, ahol Pető egyedülálló módon elemzi még nem vizsgált kérdések egész sorát, nevezetesen: mik a konzervatív nőmozgalom alapkérdései, mi a véleményük a kvótáról, mi a véleményük a pártok nőprogramjáról, kell-e ilyen egyáltalán, mi az előnye és a hátránya a női szervezetben való önmegfogalmazásnak/elszigetelődésnek, van-e ma külön női választási viselkedés (mint tudjuk, az 1945-ös parlamenti választás volt az első és az utolsó, ahol a nők és a férfiak más színű szavazócédulát kaptak, s így a választási preferencia nyomon követhető volt). Végül, de nem utolsósorban: a nők politikai mobilizációs ereje mennyiben fakad a spirituális konzervatív nők központi alakjának, Máriának a kultuszából? Azt

hihetnénk, ilyen szerteágazó kérdéskörben vizsgáldni nagy merészség és kockázatos dolog. A Szűz Máriáról, illetve Gyümölcsoltó Boldogasszonyról, illetve Magyarok Nagyasszonyáról, illetve „Babba Máriáról” szóló fejezet például egyszerre tartalmaz teozófiát, eszmefuttatást a német okkultizmusról és a sumer–magyar rokonság elméletéről, miközben az interjúrészleteket szakirodalmi áttekintéssel és elemzéssel fonja össze. Pető a merészségre nem, a zűrzavaros szerkesztésre azonban alaposan rácapol. Ritkán olvasni ennyire nem lankadó intellektuális fegyelemről tanúskodó történeti munkát, amely az *oral history* módszerét alkalmazza.

Az interjúszövegek nem pusztá illusztrációk, hanem a szerzőt izgató témakörök valós információs forrásai. Fontos azonban megjegyeznünk: Pető Andrea nem gondolja, hogy a huszonhárom interjú mondja majd meg, kik azok a konzervatív nők, s hogyan politizálnak. „Az élettörténet elemzésénél nem szabad az »igazságot« keresnünk, hiszen az élettörténet egy önreprezentációs forma, amelyet az elbeszélő az adott helyzetben választott [...] Az élettörténet kvázi irodalmi műfaj, amiből megtudhatjuk, hogy az interjúalanyok milyen oktatástól, neveltetéstől és politikai helyzettől függő elbeszélésformát választanak. Ezek a történetek személyes igazságok, és nem »az« igazság.” (35.) A „személyes igazságok”, azaz a Függelékben elemzés nélkül közölt, témakörök szerint csoportosított interjúszöveg-részletek az 1945 utáni magyar történelem megrázó forrásai.

A *Napasszonyok és Holdkisasszonyok* fontos könyv, újat hoz a konzervativizmus kutatásában, újat hoz a magyar nő történetben, és a *gender*-kutatásban. Tudományos művek kiadóinak is hasznára válhat, hiszen lefordítandó politológiai és feminista alapművek hosszú listáját olvashatják ki belőle. Talán éppen a nemzetközi szakirodalom bősége miatt szembetűnő, hogy a vonatkozó magyar szakirodalom néhány tétele hiányzik a könyvből. 1956-ról szólva, éppen a nők emlékezete kapcsán megemlítendőnek tartom Bögre Zsuzsanna kutatását,³ Körösi Zsuzsanna és Molnár Adrienne közös munkáját,⁴ és általában Tóth Eszter Zsófia tanulmányait is.

Pető, aki könyve végén az őt addig nem ismerő olvasók előtt is felfedi női politikai identitását („mi, akik a nők egyenlőségéért és egyenlő esélyéért küzdünk” 238. – tehát nem „új”, hanem klasszikus jogi alapú feminista), valójában visszaadja a könyvében vizsgált konzervatív nők *agency*-jét. Ez az újabb angol szó (a társadalmi nemek frazeológiájában

³ Asszonysorsok 1956 után. *Valóság*, 2002/10. 100–106.

⁴ *Titokkal a lelkemben éltem. Az ötvenhatos elítéltek gyermekeinek sorsa*. 1956-os Intézet, Budapest, 2000.

sajnos még túlburjánzanak az idegen szavak) a feminista elemzés egyik fontos kategóriáját, a női érdekérvényesítés körét fedi. A nő mint racionális alapon, önállóan döntő ágens azért szerepelhetett eddig kevésbé a kutatók konzervatív-nő-képében, mert őket vidéki, gazdaságilag kevésbé fejlett, alacsonyan iskolázott, férjüktől érzelmileg és anyagilag is függő nőkként ábrázolták általában. Erre az interjúalanyok teljességgel rácsafolnak, s bár a hagyományos konzervatív értékek – család, vallás, tekintély, nép, nemzet, hagyomány – minden narratívában megjelennek, a személyes életutak és életmód néha az ezen értékek alapján elvárhatótól eltérően alakul.

Pető Andrea megfejtí, miben rejlik a konzervatív női politizálás mobilizációs ereje, s könyvét már ennek a tudásnak a birtokában zárja: „Így talán a konzervativizmusból eredő hatalom [...] lehet az egyik értelmezési keret, amelyből esetleg egy új, a 21. század követelményeinek megfelelő új, női identitás születhet. A női különbség öntudatára, amely az anyaságra épül, és az elkülönülő női kultúrára alapuló női identitás túlmutat azon, hogy a nők csupán megtevesztettek, áldozatok vagy tudatos árulók lennének. Születhet ebből új, női identitás, mégpedig [...] a »gyengék fegyverével«, amely a férfiuralom normáinak önkéntes elfogadásából és ártértelezéséből ered. De ez csak úgy lehetséges, ha a nők politikai egyenlősítő harcának *sisterhood* (nők érdekközössége) kategóriája [...] új értelmezést kap, és ha az »új« feminista nem zéró végösszegű játszmának tekintik majd a jövőben a nők egyenlősítő mozgalmát, amelyben a nők egyik csoportjának nyereségeért az árat a nők másik csoportja fizeti meg, hanem [...] az általuk hirdetett »önzetlen szeretettel« fordulnak azon nők felé, akik ugyan másként gondolkodnak, de akiknek küzdelmei és eredményei nélkül ma egy másik világban élnénk.” (241.) E sorokat olvasva az a kérdés merült fel bennem: vajon a „másik” (azaz baloldali és/vagy liberális) női csoport politizálásáról mikor olvashatunk ilyen munkát?